

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet

Årgång 21. Nr.1. 2001

Rapport från symposiet ”Svensk arkeologi i utlandet – etiska aspekter”

I samarbete med Östasiatiska museet anordnade Svenska arkeologiska samfundet ett heldagssymposium på detta tema, lördagen den 25 november. Ekonomiskt stöd erhöles från såväl Riksantikvarieämbetet som Statens Kulturråd. Avsikten var att spegla den långa tradition som finns vad gäller svenska arkeologers engagemang i andra länder men också att fokusera på problem med sådant arbete. En annan avsikt var att debattera frågor kring internationell handel med arkeologiska föremål och svenska museers eventuella koppling till sådan. En utgångspunkt för dagen var Svenska arkeologiska samfundets principer för god arkeologisk praxis.

Symposiet var upplagt i två delar. Under förmiddagen hölls ett seminarium för ca 100 specialintresserade i Östasiatiska museets hörsal, till vilket föränmaling krävdes. Intresset blev stort och något fler än 100 personer deltog, inklusive representanter för massmedia. Fyra inbjudna föreläsare tog upp olika aspekter inom temat för dagen. Prof. Paul Sinclair inledde med erfarenheter

från arkeologi i Östafrika i ett föredrag med titeln *Beyond Robinson: Intentionality and effect in the "other" archaeology*. Därpå följde doktorand Christina Fredengren med erfarenheter av att arbeta som arkeolog i ett lokalsamhälle på Irland, i ett föredrag benämnt *Vårt samtida förflutna. Våtmarksarkeologi i Monasteraden, Irland*. Doktorand Allan Klynne tog upp frågor kring volontärbete i utlandet i anförandet *Äventyrsemeter eller forskningsexpedition. Att gräva med volontärer i Italien*. Förmiddagens föreläsningar avslutades av Anna Källén, doktorand i arkeologi och vik. intendent på Östasiatiska museet. Hon berättade om erfarenheter från ett projekt i Laos: *Skapande möten: om beröring och förändring i ett litet internationellt forskningsprojekt*. Efter de olika föreläsningarna följde en timmes livlig diskussion ledd av Agneta Åkerlund.

Eftermiddagens evenemang ägde rum i Moderna museets hörsal. Det riktade sig till en bredare publik och krävde ej föränmaling. Ca 150 personer deltog. I anslutning till seminariet fanns en posterutställning, med åtta bidrag med anknytning till dagens tema. Tre längre föredrag täckte upp ett brett spektrum av frågor. Magnus Fiskesjö, chef för Östasiatiska museet, inledde med att

berätta om Johan Gunnar Anderssons banbrytande arkeologiska arbeten i Kina: *Med benäget bistånd: att gräva i Asien förr och nu*. Olof Brandt, forskare vid Svenska Institutet i Rom, reflekterade över arkeologers ansvar att först bearbeta befintligt arkeologiska källmaterial innan man startar nya undersökningar, i föredraget *Plåster på såren eller nya gropar? Svensk arkeologi möter utländsk under kyrkan San Lorenzo in Lucina, Rom*. Medelhavsmuseets chef Sanne Houby Nielsen förde över till dagens andra tema, museerna och de arkeologiska föremålen genom ett anförande med titeln *Samlandets historia. Ett museiperspektiv*. Efter detta gavs utrymme för kortare anföranden av fil.dr. Håkan Karlsson och doktoranden Staffan Lundén, varefter en livlig paneldebatt vidtog, under ledning av Anders Björnsson. Paneldebatten fokuserade på problematiken kring handeln med arkeologiska föremål. Diskussionen blev såväl livlig som givande. Mitt intryck av dagen måste betraktas som mycket lyckad och att samfundet bör fortsätta att anordna denna typ av evenemang.

Anders Kaliff
Institutionen för arkeologi och antik historia
Uppsala universitet
S:t Eriks torg 5
753 10 Uppsala
anders.kaliff@arkeologi.uu.se

Utbildningsgruppen....

består av Stefan Brink, Tove Hjørungdal, Elisabeth Iregren, Jarl Nordbladh, Barbro Santillo-Frizell och Inger Österholm. Hittills har gruppen diskuterat tvärvetenskapligt samarbete

samt författat en skrivelse till Utbildningsdepartementet ang önskemål från S.A.S. om att man skall kunna bli antagen till fil.lic.-studier inom forskarutbildningen i arkeologi. Detta med hänvisning till de praktiska svårigheterna för yrkesarbetande att genomföra en hel forskarutbildning, samt att fil.lic.-examen är mycket lämplig för uppdrag inom museer och kulturminnesvård. Departementet har ännu inte besvarat skrivelsen. Skrivelsen nämndes också med erkännande vid den ämneskonferens i arkeologi, som hölls i Uppsala i januari (se nedan).

I oktober förra året kallade Riksantikvarieämbetet till en konferens om kulturarvsvetenskapliga utbildningar. Med stor ömsesidig förvåning presenterades ett mycket brett utbud av sådana utbildningar, som tycktes existera tämligen ovetande om varandra. Vissa försök till sammanställningar har gjorts, bl. a. av fackorganisationer, men det står ändå klart att det är svårt att få en överblick, både som utbildare, arbetsgivare och som student. Ännu svårare torde det vara att jämföra och bedöma de olika utbud. När Riksantikvarieämbetets rapport föreligger, finns det möjlighet för S.A.S. att diskutera denna nya utbildningsinriktning, som är av stor betydelse för en utveckling av arkeologi i samhället.

Ämneskonferenser är tänkta att med jämna mellanrum samla landets institutioner i samma ämne för att sprida information och dryfta gemensamma problem. Eftersom det var några år sedan förra konferensen, kändes detta möte mycket angeläget. Många nya utbildningsorter har

tillkommit och med dem nya lärare. De traditionella universiteten är däremot väl kända vad avser anställda. Större förändringar har inte inträffat.

Programmet var tvådelat, dels ett kraftigt inslag av olika kontaktytor mellan universitet och omvärld, dels utbildningsorganisatoriskt, där kanske forskarutbildningen fick störst utrymme (en inte ovanlig fördelning, som tidigare fick till följd, att särskilda s k lektorskonferenser anordnades). Bl.a. diskuterades inledningsvis forskningskoordinatorernas situation och deras stora insatser för att öka samarbetet mellan institutioner och fältarkeologi, framtida strategier för afrikansk arkeologi i Uppsala, nuvarande läge för Nordic Archaeological Abstracts samt den nya organiseringen av forskningsråd och arkeologins (obefintliga eller anonyma) hemmahörande i detta råd. Som en övergångsform har därför, efter särskilt påtryckningsarbete, en beredningsgrupp av tidigare format inrättats. Viktigt var också en diskussion av policyn för Statens Historiska Museum, som ju är arkeologins främsta institution i landet och med särskilt ansvar att föra fram och vidmakthålla arkeologiska material för olika former av kunskapsbearbetning. En oro för hur detta uppdrag sköts var märkbar och en välbehövlig debatt är under uppseglande. Här är det synnerligen viktigt att de yrkespresentationer som finns vid utbildningsanstalter, fackförbund och yrkesvägledningar harmonierar med utbildningens innehåll och med de arbetsvillkor som erbjuds.

Det söktryck som för bara något år sedan fanns för utbildningsplatserna vid

de arkeologiska institutionerna har nu förändrats så, att tilldelade platser inte fylls helt ut. Detta gäller generellt inom humaniora. Följderna kan bli minskande antal lärare vid institutionerna och en obalanserad, stor forskningsverksamhet, som gör institutionernas utbildningsuppdrag till något sekundärt.

För samfundets del kan det vara av intresse att följa denna utveckling, där återrekryteringen försvåras och där kompetenshöjningen (se skrivelsen ovan) hindras av administrativa regler, som inte är behovsrelaterade utan ensidigt styrda av ekonomisk tilldelning.

Mot bakgrund av vad som framkom vid ämneskonferensen skulle Samfundet kunna spela en mer aktiv roll i diskussioner av utbildning och forskning och skulle kunna bli både en remissinstans och en förslagsställare. Arbetsgruppen för utbildning emottar tacksamt förslag till olika aktioner från samfundets medlemmar.

Jarl Nordbladh
Göteborgs universitet
Inst f arkeologi
Box 200
405 30 Göteborg
j.nordbladh@archaeology.gu.se

Vårresan - arkeologi öster om Östersjön

Samfundet reser österut i vår, närmare bestämt till Estland. Professor Göran Hoppe vid Kulturgeografiska institutionen i Uppsala, som är en stor kännare av Estland genom sitt engagemang i projektet "Geografiska perspektiv på Svenske-land", och biträdande länsmuseumchefen vid

Gotlands fornsal, fil lic Gun Westholm, med flera avslutade samarbetsprojekt i Estland för Europarådet och UNESCO och som just har avslutat ett projekt i Tallinn rörande sanitär infrastruktur under medeltid (en jämförelse Visby - Tallinn), har hjälpt oss att ta fram ett innehållsrikt och varierat program för vårens exkursion.

Resfakta

Genom svenskspråkiga Haapsalu International Travel Service i Estland har vi fått hjälp med att ordna buss och alla små praktiska detaljer kring måltider och logi. Avresa blir från Arlanda den 13 maj, hemresa sker lördag 19 maj. Deltagarantalet är begränsat till 35. Principen först till kvarn kommer att gälla vid anmälan. Deltagaravgiften fastställs de närmaste dagarna och ligger i intervallet 5-6000 kr. Avgiften kommer att inkludera flyg ToR Arlanda-Tallinn samt busstransport, kost och logi i Estland. Anmälan till resan kan ske senast fredag 30 mars till Carolina Andersson:
epost carolina.andersson@raa.se
tel. 08-51 91 82 72).

Anmälningsbekräftelse och ytterligare reseupplysningar utskickas separat.

Reseprogrammet i korthet

Till de inledande besöksmålen hör historiska museet i Tallinn och en rundvandring i gamla staden. På vår färd från Tallinn mot Hapsal stannar bussen vid bl.a. Pirita klostret utanför Tallinn, Keila (borgen, kyrkan, ev museet), Padis kloster samt svenskskygderna i Vipall, Neve, Rickull och Sutlep. I Hapsal tittar vi inte bara på staden utan också på biskopsborgen och katedralen. Vidare besöker vi Aibolands museum

(Estlandssvenska museet), med seglats för hugade i museets ormsörupa Gättor – den första estlandssvenska allmogebåten som byggts i Estland på 55 år.

I Hapsal genomförs en workshop med tema *Estlands svenskskygder och färder i österled*. Det blir en resa genom Nuckö socken och en presentation av projektet Geografiska perspektiv på Svenskestland. Färden går över Salk – Sutlep – Klottorp – Gutanäs - Nuckö kyrka och prästgård – Lyckholms herrgård - Noarootsi körts - Birkas – Pasklep – Enby (besök vid pågående utgrävningen av bytomten där). – Harga – Rickull-Roslep. Resan går vidare till Dagö med besök vid bl.a. Köpu – neolitiska bosättningar, Röicks – utgångspunkt för dagösvenskarna som tvingades flytta till Gammalsvenskby i Ukraina m.m., Läns museet, Käröla . Från Dagö tar vi sedan färja till Ösel och ser oss omkring på öns västra del, bl.a. fossil åkermark i trakterna av Kihelkonna, f.d. svenskskygder, fornborgar, kyrkor och slutligen borgen i Kuressaare. I Kuressaare blir det också en workshop kring temat *kulturkontakter*. På återresan till Tallinn åker vi färja till Moon. Väl på fastlandet blir det tid över att hinna med några ytterligare besöksmål, bl.a. fornborg och kyrka i Valjala, borgen i Leal (Lihula), tarandgravar och fossil åkermark (Karuse-Hanila, Kõmsi). Framme i Tallinn hinner vi med kvällsflyget tillbaka till Stockholm.

Monteliusmedaljen till professor Berta Stjernquist

År 1869 togs initiativ till att bilda Svenska Fornminnesföreningen. Föreningen blir 132 år under 2001 och har till ändamål bl. a. att väcka och främja intresset för äldre tiders kultur, i främsta rummet den svenska kulturen och med huvudvikten lagd på forntid och medeltid. Föreningen delar ut priser och medaljer för förtjänstfull verksamhet inom föreningens intresseområden samt stipendier från föreningens fonder.

År 1947 beslöt föreningen instifta en medalj till minne av förre riksantikvarien Oscar Montelius ära. Medaljen utdelas "för framstående insatser på föreningens intresseområden, främst arkeologisk forskning, men även den yttre kulturminnesvården och museiväsendet". Medaljen har utdelats 15 gånger till framstående forskare. Dessa är Haakon Shetelig 1952, Hans Majestät Gustav VI Adolf 1962, Birger Nerman 1970, Wilhelm Holmqvist 1975, Greta Arwidsson 1980, Sten Karling 1986, Einar Kjellén 1986, Michael Müller-Wille 1986, Jüri Selirand 1987, Louis Binford 1990, Sverker Jansson 1990, Sir David Wilson 1993, Ian Hodder 1995 och Mats P. Malmer 1996.

Svenska Fornminnesföreningen överlämnade Monteliusmedaljen till professor emerita i arkeologi, Berta Stjernquist, vid sitt julmöte 12 december 2000 i Kungliga Myntkabinettet. Fornminnesföreningens ordförande, professor Jan Svanberg, framhöll bl.a. vid överlämnandet av medaljen att

Oscar Montelius under mer än 47 år var en dominerande gestalt i Svenska Fornminnesföreningen. Montelius innehade poster som sekreterare och ordförande i föreningen.

Professor Svanberg uppläste motiveringen till årets medaljutdelning i vilken uttalas att professor Berta Stjernquist är "svensk arkeologis leading lady". Redan 1946 publicerade hon sin första uppsats i Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum. Uppsatsen rörde skånsk keramik från romersk järnålder. Den kom att följas av en rad skrifter varje år.

Doktorsavhandlingen år 1955 gällde Simris och följdes av skrifter om samma fälts äldre historia 1961. Det rör sig om över 150 arbeten varav flera stora internationella fyndpublikationer.

På 70-årsdagen hyllades Berta Stjernquist med en festskrift av 36 arkeologer från hela Europa. Skriften bär titeln "Trade and Exchange in Prehistory" och fångar väl hennes breda forskningsområde där bronsålderns handelsutbyte och de olika kontakterna mellan Norden och kontinenten under romarrikets tid särskilt skall framhållas.

Under år 2000 har Berta Stjernquist påbörjat ett stort arbete rörande nyfunna fibulor och glas från järnåldersboplatsen Uppåkra utanför Lund. Hon har ägnat en särskild studie åt de synnerligen ovanliga guldglasen. Sedan år 1984 är Berta Stjernquist engagerad i utgivningen av det rika materialet från Ölands järnåldersgravar. Den fjärde tegelstenstunga volymen väntas komma ut under 2001.

Medaljören har som professor i arkeologi vid Lunds Universitet åren 1974-1984 handledt ett livaktigt forskarseminarium, som producerat ett stort antal doktorer. Av utlåtandet framgår även att Berta Stjernquist under hela 25 år med den äran skötte Kungliga Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Det föll sig naturligt att hon med sitt kontinentala engagemang även verkat i internationella fora som Conseil Permanent och Comité Executif.

I sitt tacktal framhöll professor Stjernquist att det för henne var en stor ära att få motta medaljen. Hon erinrade om Fornminnesföreningens ärorika traditioner och Oscar Montelius arkeologiska gärning. Då föreningen bildades 1869 disputerade Montelius. Hans förnämliga arkeologiska arbeten publicerades i Fornminnesföreningens tidskrift under slutet av 1800-talet. Professor Stjernquist ansåg att Fornminnesföreningen väl förvaltat arvet från Montelius. Hon framförde sitt varma tack till styrelse och förening för den uppmärksamhet som hennes forskning fått genom medaljen.

Nils Ringstedt

Inbjudan till Current Swedish Archaeology, vol 10, 2002

CSA har, från och med Vol 9, 2001, en något annorlunda form än tidigare. Huvuddelen av artiklarna behandlar ett tema, och 2001 års volym har titeln "Sweden, Scandinavia and the World – looking in and looking out".

Nu ligger vi i planering inför 2002 års volym som går under arbetsnamnet "Regions in Prehistory – Past Experiences or Methodological Tools?".

Närmast axiomatiskt kan man påstå att en stor del av det arkeologiska materialets potential ligger i dess regionala variation. I äldre forskning tog detta sig som bekant uttryck i identifierandet av en lång rad skilda "kulturer", varmed menades spridningen av en eller flera karakteristiska artefakt- och/eller fornlämningstyper.

De senaste 20 åren har fokus i allt högre grad riktats mot den materiella kulturen som uttryck för grupper (och individers) sociala och "politiska" ambitioner. Rumslig avgränsning av samhällen, maktsfärer och influensområden har betonats starkt, i synnerhet genom den postprocessuella arkeologin. Delvis samtidigt har uttryck som "cross-cultural studies" fått en framträdande roll i debatten. Såväl "gamla" företeelser som klockbägarkulturen, som mer globalt inriktade världskulturstudier, är på olika sätt uttryck för fenomen som inte på något enkelt sätt låter sig indelas i snävt avgränsade regioner.

Redaktionen för CSA tycker således att tiden är mogen för att åter ta upp regionalitetsproblematiken till granskning. Var står forskningen idag, håller regionerna som arkeologiska analytiska begrepp på att försvinna eller ges en ny innebörd?

Vi efterlyser därför artiklar på detta tema, gärna med både ett teoretiskt och empiriskt innehåll. Är du intresserad av

att skriva så sänd oss snarast ett kort PM (max en A4), där du beskriver ditt upplägg. Detta första utkast kan vara på svenska. Den slutliga artikeln bör vara 10-15 trycksidor, vilket är ca 5000-8000 ord, och skall vara oss tillhanda senast den 1 juni 2001. Artikeln kommer sedan att granskas av en extern referentgrupp.

Välkommen med ditt bidrag!

Björn Varenius Kerstin Cassel
Current Swedish Archaeology
c/o Arkeologiska institutionen
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
e-post:
bjorn.varenius@mailbox.swipnet.se
kerstin.cassel@ark.su.se

Rosa och Viktor Tengborgs stipendiefond

Rosa och Viktor Tengborgs stipendiefond utdelar resestipendier till yngre svenska arkeologer som vill delta i undersökningar eller bedriva studier utomlands och till yngre utländska arkeologer som vill delta i undersökningar eller bedriva studier i Sverige.

Stipendierna utdelas företrädesvis till forskare under 35 år. Behörig att söka stipendium är den som arbetar inom Samfundets intresseområde och innehar minst 60 poäng i arkeologi eller angränsande ämne (för utländska sökande motsvarande kompetens).

Ansökan skall innehålla uppgift om ålder, examina, resans syfte, plan och beräknad kostnad.

Resan skall påbörjas senast 6 månader efter stipendiets utdelande. Kortfattad reseberättelse skall skickas in till Samfundets styrelse senast 2 månader efter resans slut. Ansökan sändes till Jackie Taffinder, Statens historiska museum, Box 5428, 114 84 Stockholm. Sista ansökningsdag är 15 mars 2001.

Kallelse till Svenska Arkeologiska Samfundets årsmöte

Årsmötet hålls den 10 maj 2001 kl 16.00 i Stora sessionssalen (RAA), Storgatan 41 i Stockholm. Dagordning, årsberättelse, motioner m.m. kommer dels att meddelas i Gjallarhornet nr 2, 2001, dels att återfinnas på Samfundets hemsida
www.arkeologiskasamfundet.nu

Arkeologiska visioner

Det finns många goda exempel på bra arkeologi i Sverige. Aldrig tidigare har så många arkeologer arbetat med arkeologi i landet. Inom varje arkeologiska projekt finns vilja och ambitioner att göra god arkeologi. Men, vad händer inom svensk arkeologi just nu? Arkeologiska samfundet samlar till debatt om arkeologiska visioner inom de större verksamheterna med arkeologi på agendan.

Torsdagen den 10 maj 2001 klockan 18.00 i stora sessionssalen på Statens Historiska Museum

